

Az állam és az egyház

Irta: D. Nygren Anders lundi egyet. tanár.

A mai theologiai megbeszélések között különösen kimagasló helyet foglal el a keresztyénségnek az államhoz való viszonyáról szóló kérdés. Ennek okát nem nehéz megérteni. Életünkben első tényező lett az állam. Napjainkban gyakran találkozunk az emberrel szemben támasztott totális igényével. Egészen és maradék nélkül követeli az embert. Igényt tart arra, hogy alakítsa életét, meghatározza világnézetét, stb. Hatalmi igényével végtelenül közel kerül a keresztyénség területéhez. Éppen ezért a keresztyéneknek az államhoz való viszonyáról szóló régi kérdés — amely idők folyamán ismételten nyugtalanító probléma volt — a legutóbbi időben roppant élessé lett. Ugyanakkor meg kell állapítani azt is, hogy az evangélikus theologian belül ebben a kérdésben a legnagyobb tisztázatlanság uralkodik. Ezért nem lehet sürgösebb feladat annál, minthogy megkeressük az államról szóló keresztyén felfogást. Ez irányú törekvésünkben jó segítséget nyerhetünk, ha figyelünk a szóbanforgó problémánál Luther állásfoglalására. Ő ugyanis ennek különösen nagy figyelmet szentelt és olyan gondolatokat fejtett ki, amelyeknek elvi szempontból útmutató jelentőségük van. A következőkben tehát Luther nézetével foglalkozunk, előbb azonban két megjegyzést bocsátunk előre.

Ha valaki tanácsot akar kérni Luthertől az állam kérdésével kapcsolatosan, mindenekelőtt tisztában kell lennie azzal, hogy mit *nem* lehet várni tőle. Nem várhatunk tőle magunknak valamilyen kidolgozott tanítást az államról. Valami »lutheri államtan« a szó sajátos értelmében nem létezik. Sőt! még tovább mehetünk és azt mondhatjuk: Luther nem ismerte a mai értelemben vett államot. Ő nem ismerte azt, mintegy személytelen rendszert, amely összetűzi az embert és megkötözi a maga formáiban. Amikor Luther a szóbanforgó dologról beszél, ez nála egy egészen más, *élő* kategóriákban történik. Ő felsőbbeségről szól, fejedelmekről, stb. Nála mindennek életteljes, személyes jellege van.

Másodszor a bevezetőben azt is hangsúlyozni kell, hogy Luther nem ugyanolyan módon veti fel a kérdést, amint azt mi szoktuk mostanság tenni. Ő nem csupán a *keresztyén* embernek államhoz való viszonya után érdeklődik, hanem felveti a sokkal átfogóbb és mélyebb kérdést: *Isten és az állam*. Mi a magunk részéről sokkal inkább hajlandók vagyunk individuális szemléletre. Mi hajlandók vagyunk arra, hogy az egyes embereket, az egyes keresztyéneket önálló atomoknak fogjuk fel és úgy kérdezzük; milyen magatartást tanúsítanak az állammal és annak igényével szemben. Luther számára a kérdés jóval nagyobb és sokkal átfogóbb perspektívát

tár fel: a keresztyéneket Isten egy nagy és egységes összefüggésbe állította s ezért a kérdés számára az, hogy mi *Istennek a gondolata* ebben a dologban. A kérdés ezért elsősorban nem az: hogyan kell *nekünk* cselekedni azon összefüggés körülményeiben, amit mi államnak nevezünk, hanem az: hogyan cselekszik *Isten* velünk ezen összefüggés által.

Ha tehát Luthernek az államról szóló felfogásáról helyes képet akarunk nyerni, mindenekelőtt meg kell ismerkedjünk a *két birodalomról*: Isten birodalmáról és a világ birodalmáról, a lelki és a világi hatalmasságról szóló tanításával. Ehhez a kiindulópontot legjobban Luthernek »A világi felsőbbbségről...« (Von weltlicher Obrigkeit, wie weit man ihr Gehorsam schuldig sei, 1523.) szóló munkájá nyújtja.

Ádám gyermekeit — mondja itt Luther — és minden embert két részre kell osztani: azokra, akik Isten birodalmába tartoznak, és azokra, akik a világhoz tartoznak. Isten birodalmába tartoznak mindazok, akik hisznek Krisztusban és ő alatta élnek, mert Krisztus az Isten birodalmának királya és ura. Róluk ezt mondja Luther: »Ezeknek az embereknek nincs szükségük valami világi pallosra vagy valami törvényre. És ha az egész világon igaz keresztyének élnének, nem lenne szükség semmiféle fejedelemre, királyra és uraságra, sem törvényre (mert mit is cselekednének azok vele?), mivelhogy a Szentlélek lakozik a szívükben, aki tanítja őket és arra sarkalja, hogy semmi igaztalan ne cselekedjenek, hanem mindeneket szeressenek... Éppen ezért lehetetlen, hogy a világi pallosnak és a világi törvénynek valami dolga is akadna a keresztyének között.«

Isten azonban a maga sajátos lelki birodalma mellett felállított egy másikat is, nevezetesen a világi birodalmat, a világi hatalmasságot. Ez tulajdonképpen a gonoszokért van. Isten a gonosz világot pallos alá vetette, hogy mérséklődjék a maga gonosságában, hasonlóan egy láncrevert vadállathoz. Isten azért rendelte a felsőbbbséget, hogy megszüntesse az erőszakot és az igazságtalanságot a világban, és hogy békét és rendet teremtsen. A világi birodalom létrehívásának oka tehát a bűn. Luther ezt úgy is kifejezi, hogy a világi hatalmasság az »ördög ellen« van. Ez a gondolat legjellemzőbb rá, és különböző összefüggésekben fordul elő. Ez azonban nem csupán a felsőbbbségre és annak feladatára vonatkozik. Luther a mi egész állapotunkat beleszámítja abba a küzdelembe, amely Isten és az ördög között folyik. Isten teremtette a világot, és ez csak olyan lehetett, amilyennek Isten teremtette, nem volt szükség sem valami felsőbbbségre vagy bíróra, sem más különféle világi rendekre. Az ördög azonban most állandóan Isten teremtése ellen tör, össze akarván azt zavarni és megsemmisíteni. Ezen támadással szemben védelmiül állította fel Isten a különböző intézményeket (Stand) és rendeket (Ordnung). Felsőbbséget, szülői tekintélyt, tanítókat, valamennyit a gonosszal szemben fal- és bástyaként állította fel. Ez a tartalma annak a gyakran visszatérő lutheri kifejezésnek, hogy a világi intézmények »wider den Teufel«, »az ördög ellen« szereztek és rendeltettek.

Meg kell tehát állapítani, hogy Isten maga az, aki a szóban forgó *mindkét* birodalomban uralkodik. Isten sohasem engedi ki kezéből a gyepőt. Mindkét esetben tehát *Isten* uralmáról van szó. Mind a lelki, mind a világi birodalomban Istennel van dolgunk. Erre figyelni, nagyon fontos. Különben nagyon kézenfekvő lesz az a gondolkozási mód, hogy csak a lelkiekben van dolgunk az Istennel, a világi pedig valami profán, olyasmi, ami távol áll az Istentől. Ez nem lutheri felfogás. Számára semmi sem profán, semmi sincs, amivel ne Istennek volna dolga.

Szükséges, hogy egy pillanatra elidőzzünk ennél a pontnál, mert ennek az egész megértése szempontjából döntő jelentősége van; és itt különül el Luther felfogása a legerőteljesebben a mi szokásos véleményunktől.

Szokássá lett közöttünk, hogy a vallásos dolgot úgy ítéljük meg, mint életünknek egy sajátos területét, amely mellett még valási szempontból egyéb indifferens területek is vannak. Istentiszteleten, áhítatokon, talán a sajátos szeretet-tevékenységekben is Istennel van dolgunk és neki mivelünk, ezek mellett azonban van egy sereg dolog, amely — azt mondhatni — Istenen kívül esik. Mégjobban kieleződik ez, ha az embereket két csoportba osztjuk és Istennek csak az úgynevezett »vallásos« emberekkel lesz dolga. Ez a szemlélet teljesen idegen Luthertől. Sőt, azt lehet mondani, ez az a nézet, ami ellen minden eszközzel küzdeni akar. Ez nevezetesen a katolikus felfogás. Ez egyes emberekről szól, akik »vallásosak«. Vallásosak — ez a lelki és szerzetesi intézménynek az elnevezése, azoké az embereké, akik életüket odaszánják Isten tisztelő cselekedetekre. Ezek mellett ott vannak a világi intézmények, magukba foglalva azokat az embereket, akik életüket az állam ügyeinek és a társadalmi élet sokféle gondjának szánják oda. Ez a terület a maga egészében nem vallásos. Istennek semmi köze hozzá, de apránként bevonható a vallásos szférába azáltal, hogy ilyen vagy olyan módon az egyház áldásában részesül. Az egyház megszentelheti a maga szentségei és áldásai révén az egyébként profán világot. Ez a katolikus tanítás.

Ezzel szembeállítja Luther a maga nézetét, melyet az imént akként fogalmaztunk meg: Isten semmi körülmények között nem engedi ki kezéből a gyepőt; mind a lelki és világi birodalomban, mind a lelki és világi hatalmasságban Istennel és az ő cselekedetével állunk szemben. Mindkettőben Isten lép velünk találkozóra, csak más és más módon. A lelki birodalomban találkozik velünk *evangéliuma* által, a világ birodalmában *törvénye* által. Azonban mind a törvény, mind az evangélium Isten akaratáról szól. Mindkét birodalom vagy hatalmasság közvetlenül egymás mellett van, és közvetlenül Isten rendelései, azonban különböző céllal. A lelki hatalmasság által Isten az embert keresztyénné, Krisztusban megszentelt emberré akarja tenni, és az eszköz, amit ebben a hatalmasságban felhasznál, egyesegyedül az *ige*, az igehirdetés és a szentségek. A világi hatalmasság által Isten a jogot és a békét akarja fenntartani a világban, és az eszköz, amit ebben a hatalmasságban felhasznál, az a hatalom és a pallos. Az egyiknél is, és a másiknál is

az embert, mint a maga szolgáját használja. »Az Úrnak szolgája« — elnevezés nem kizárólagosan a lelki hivatal birtokosait illeti. A felsőbbség is az »Úrnak szolgája«.

Mármost Luther számára mindenekelőtt fontos az, hogy a két hatalmasság nem zavarható össze egymással, hanem mindegyiket annak veszi, ami az lényege szerint. Isten az evangélium által kormányozza a lelki birodalmat, bocsátja meg a bűnöket, megigazit és megszentel. Ez által azonban semmi módon sem törli el a világi hatalmasságot. Az a maga területén hatalommal és palossal uralkodik. Ha ez bele akarja keverni az evangéliumot, azzal kettős hibát követne el és kétszeresen bűnhődik. Elsősorban megrontja az evangéliumot; az evangéliumból újabb törvényt csinál, amely a régi törvény helyére kerül; Krisztusból pedig — amint azt Luther is kifejezi — egy új Mózeszt csinál. Másodsorban megbántja és megrontja a világot. »Ha valaki — mondja Luther — a világot az evangélium által akarja kormányozni és megszüntet minden világi jogot és palost, ... mondd, mit fog ezzel elérni? Felszabadítja a vad, gonosz állatokat kötelekeiből és bilincseikből. Így a gonoszok keresztyén név alatt visszaélnék az evangélium szabadságával.« »Ha valaki az evangélium által akar uralkodni egy egész országban vagy a világon, az történik, mintha egy pásztor összeeresztene egy istállóban farkasokat, oroszlánokat, sasokat és bárányokat, valamennyit szabadjára engedi, mondván: lakozzatok itt, legyetek jók, egymáshoz békességek, az istálló nyitva van és enivalótok van elegendő, nincs itt őriző kutya sem, amitől félni kellene. A bárányok bizonyonnan békében lennének, de nem sokáig élnének«.

Amilyen elhibázott az, ha a keresztyének törvénnyel akarnak uralkodni és megkísérlik, hogy saját cselekedetükkel, a törvénynek cselekedetével igazuljanak meg Isten előtt — holott erre a célra Isten az evangéliumot és a bűnbocsánatot rendelte —, éppen olyan elhibázott az, ha a világot az evangélium által akarják kormányozni — holott erre a célra Isten a törvényt, a felsőbbséget, a hatalmat, a palost rendelte.

Miután ezzel Luther nyomatékosan lelkünkre köti, hogy nem szabad a két birodalmat vagy hatalmasságot: a lelkét és a világot egymással összekeverni, továbbá nem szabad megkísérelni a világot az evangéliummal kormányozni, két különböző ellenfél felé fordul. Az egyik oldalon a *katholikus hierarchia* ellen fordul, amely az evangélium nevében igényt támaszt a világi hatalomra és ezáltal eltorzítja az evangéliumot. De hasonló mértékben fordul azok ellen is, akiket *rajongóknak* nevez s akiknek meggyőződése szerint nekünk, mint keresztyén embereknek feladatunk megkísérelni a hegyi beszéd alapvető tanítása szerint rendezni a közösségi életet; hogy ne álljunk ellene a gonosznak; hogy lerontsunk minden világi jogot és hatalmat. Bárki észreveheti, hogy ez olyan felfogás, amely nemcsak Luther idejében volt időszerű, de éppen olyan nagymértékben időszerű ma is. Nagyon gyakori gondolat éppen az, mely szerint közösségi életünk legfőbb hibája abban van, hogy még nem merjük komolyan alkalmazni a társadalmi életben és az államok egymásközötti viszonyaiban a hegyi beszédnek erkölcsi alapját.

leit. Ilyen felfogás sohasem hivatkozhatik Lutherre. Ő tiltakozik minden ilyen törekvés ellen: Isten akarata *elten* való megkísérelni a világot evangélium által kormányozni. A világ kormányzására Isten egy egészen más hatalmasságot rendelt, ott az ő akarata szerint *kell* hogy hatalom és jog legyen, ott ellent kell állni a gonosznak, ott a pallost *kell* használni. A világ Istennek egy, másik hatalmassága alá tartozik, mint az evangélium.

Mármost mit jelent ez, amikor Luther olyan éles határvonalat húz az Isten birodalma és a világ birodalma között, a lelki és a világi hatalmasság között? Vajjon nem jelenti ez azt, hogy a világi életet felszabadítja a maga sajátos törvényei szerint való igazodásra, és hogy mi ott olyan területtel állunk szemben, ahol a keresztyénségnek semmi beleszólása nincs? Vajjon nem jelenti ez azt, hogy Luther — amint azt kifejezték — a politikai élet öntörvényszerűségét proklamálta? Az evangélikus theologia területén, különösen a német theológiában, erre a késrédsre az utóbbi esztendőekben nagyon gyakran igent mondtak. A keresztyénség — mondták — az ember belső életével foglalkozik, az Istennel való személyes étellel, a világi és politikai étellel azonban semmi tenni valója nincs. Annak megvan a maga dinamikája és sajátos törvényeit követi. A keresztyénség oldaláról tehát túlkapas az, ha megjelenik és néhány keresztyén vagy erkölcsi mértéket kíván alkalmazni a politikai életre. Ezzel megérkeztünk az időszerű megbeszélés főkérdéséhez: »Luther viszonya az államhoz« és általában a politikai élethez.

Mély alázattal kell megállapítani, hogy milyen gyöngye és törekény a theologia, és milyen könnyen kerül a jelenben érvényszerű idegen nézetek hatalma alá. Egészen világos, hogy bizonyos politikai irányzatok számára különösen is terhes gondolat volna az, hogy a világi, a politikai élet egy másik akarat, az Isten akarata előtt hajoljon meg; és az is nyilvánvaló, hogy a politikai öntörvényszerűség elméletei nagyon jól összeegyeztethetők a jelen macchiavellista hatalmi politikával. Azonban Luthert a politikai öntörvényszerűség szekularizációs gondolatának szószólójává tenni egy kissé tulságosan otromba tévedés. Senki sem harcolt annyira a világi élet elszekularizálódása *elten*, mint Luther. Nála senki sem érvényesítette jobban azt a gondolatot, hogy a világi hatalmasság éppen úgy, mint a lelki, *magának Istennek a hatalmassága*, és hogy Isten sehol jobban, mint éppen itt tartja kezében a gyöngyöt. Hogyan lehet akkor őt felelőssé tenni olyan gondolatokért, amelyek igazolják az állami és politikai élet öntörvényszerűségét és öndicsőségét? Nem szükséges Luthernek »A világi felsőbbiségről« szóló munkájából sokat elolvasni, hogy nyilvánvalóvá legyen, mennyire hamis az az állítás, hogy a keresztyénségnek szerinte bármi köze is lenne az állami és a politikai élethez. Említett iratának előszavában, miután járt az első sorokban, azt mondja, hogy itt »írn akarak a világi felsőbbiségről és annak pallosáról, *miképen kell azt keresztyén módon használni*.« Luther tehát nagyon jól tudja, hogy van a hatalom használatának egy keresztyén és egy nem keresztyén módja, és hogy a lelki rend feladata s kötelessége megtanítani a pallosnak,

téhát a hatalomnak keresztyén használatát. Nem a lelki hatalmas-ság dolga a pallos hordozása, hanem az, hogy megtanítsa annak keresztyén használatát. Itt nincs szó a két hatalmasságnak semmi-féle összekeveréséről; a lelki rend nem nyul bele a világi rendnek cselekedetébe; a másik oldalon viszont nincs szó valami szekularizációról sem, mert a világi hatalmas-ság Isten ítélete alatt áll és az ő akaratához van kötve.

A világi életről szóló lutheri felfogásnak ez a kettőssége, hogy t. i. egyik oldalon a világ nem kormányozható az evangélium által, a másik oldalon a világi hatalmas-ság is Isten akarata és ítélete alá tartozik, vele szemben sok kifogásra adott okot és gyakran ellentmondást is véltek felfedezni benne. Első pillanatra talán nehéz dülöre jutni ezzel a kettősséggel. Jelentékenyen könnyebb lesz, ha elkülönítjük az összetartozó két oldalt anélkül, hogy megelégednénk csak az egyikkel. Vagy azt mondjuk akkor: a világ nem kormányozható az evangéliummal, — és levonjuk belőle közvetlenül a végső mondatot: tehát a keresztyénségnek a világi élettel nincs mit kezdenie; így megmaradunk a szekularizmusban. Vagy elindulunk az ellenkező oldalról is mondván: a világi élet is Isten akarata alá helyeztetett, — és levonjuk ebből a végső mondatot: tehát az evangélium, mint törvény és alaptétel érvényes a világi élet számára is; így megmaradunk a rajongók felfogásánál. Luther összetartja mindkettőt, és kell is összetartani azokat az evangélium tartalmának teljes megértéséhez.

Hogy ebben a kérdésben tiszta látáshoz jussunk, szükséges még egy lépést tennünk visszafelé. Nem Luther volt az, aki kitálalta a két birodalomról, a lelki és a világi hatalmas-ságról szóló tanítást. Luther mögött ott áll Pál és általában véve az egész Újtestamentum. Melyik az a páli gondolat, amelyhez Luther kapcsolódva, irányította őt éppen akkor, amikor a két birodalomról szól. Azt mondja, Ádám gyermekeit két csoportba kell osztani, azokra, akik Isten birodalmába tartoznak, és azokra, akik a világ birodalmába. *Ádám gyermekei* — erre utal a római levél 5. fejezete, ahol Pál egymással szembeállítja Ádámot és Krisztust; Ádám, aki által mindannyian, mint az ő gyermekei, a halál hatalma alatt állunk, és Krisztus, aki által mindannyian, akik hiszünk benne, az élet hatalma alatt állunk. Mi történt akkor, amikor Isten elküldötte Krisztust a világba? Pál feleleté ez: egy új világ tört be. »A régi elmúlt, ime, valami új érkezett!« Amiképen egy ember, Ádám, által jött a világra a bűn és Ádám valamennyi gyermekét bűnössé tette s őket a halálnak szolgátságába vetette, azonképen egy ember, Krisztus, által betört az életnek világa, Krisztus feltámadása által az élet világa valóság lett miközöttünk úgy, hogy akiket egybefűz vele a hit, a feltámadás gyermekeinek nevezhetők. Ez úgy is kifejezhető: az, aminek az atyák reménységgel néztek elébe, Krisztus által jelenlévő valósággá lett.

Most valaki azt gondolhatná: ha az új világ betört, a réginek bizonytalanság vége. Minden, ami régi, elmúlt. Ez azonban csak részben van így. Az, aki hisz a Krisztusban, ezáltal nem szűnt meg Ádám egyik gyermekének lenni. Az, aki megigazítottatott a Krisztus által,

ezáltal nem szűnt meg a bűnnek és halálnak ebben a világában élni. A keresztyén életnek ezt a kettősségét senki nem értette meg és fejezte ki olyan jól, mint Luther. A keresztyén — mondja — megigazult és bűnös egyszerre, »simul iustus et peccator«, igaz a Krisztushoz való tartozandósága folytán és önmagában véve mégis bűnös. A keresztyén ember életének ez a kettőssége abban leli a maga alapját, hogy ő egyszerre két rendhez tartozik: Isten birodalmához és ugyanakkor ehhez a világhoz. És ő nemcsak hozzátartozik ehhez a világhoz, hanem az ő egész teremtettsége és személye révén erős kötelekekkel van vele egybekötve és részes benne. Keresztyén ember sohasem képzelheti be magának, hogy a Krisztushoz való tartozandósága által valami különös helyzetbe kerül a világban. Az a szabadság, amely a Krisztusban osztályos része, nem jelent szabadságot e világ rendjeinek tekintetében. Sokkal inkább igaz az, amit Pál apostol a római levél 13. fejezetében fejt ki, légy tudatosan engedelmes a hatalombirtokos felsőbbbségnek, mert nincsen felsőbbbség, amely ne Istentől volna. Mert a felsőbbbség, Isten szolgálja.

A két világ nem úgy viszonylik egymáshoz, hogy az új egészen egyszerűen félretolta a régit és elfoglalta annak helyét. A régi világ mindenkor megmarad és hatalmát érzeti a keresztyének felett. Ő két világ polgára. Ebben az állapotában vonatkozik reá Pál apostolnak a római levél 12. részéből az az intése: »Ne szabjátok magatokat e világhoz, hanem engedjétek a ti elméteket megváltozni az új világnak megfelelően«.

Most már egészen világos, hogy miben is áll a »rajongók« tévedése. Nem veszik a jelenvaló világot teljes komolysággal. Azt képzelik, mintha Isten országa már érkezett volna a maga dicsőségében. Az evangélium, amely az új világban érvényes, törvénnyé lesz náluk, amely a régi világhoz tartozik. Elálmodoznak az adott valóságoktól és ezzel meghamisítják az evangéliumot. Istennek van *egy* rendje a saját birodalma számára és *egy másik* rendje e világ számára. Ezeket nem lehet büntetlenül összezavarni.

De ugyancsak egészen világos az is, hogy miben van a szekularizáló szemléletnek a hibája. Az ilyen úgy él ebben a jelenvaló világban, mintha ez volna az egyetlen, úgy él, mintha nem volna Isten. A keresztyénséget úgy tekinti, mint amely legfeljebb csak az eljövendő életről mondhat valamit, a jelenvaló életről azonban ki van zárva.

Ezzel a két felfogással szemben áll Luther tanítása a két birodalomról, a két hatalmasságról. Páltól tanulta, hogy reálisan nézze a keresztyén embernek jelenvaló állapotát. Ebben a valóságos állapotban, amelyben mi vagyunk, támasztja Isten a maga követelését velünk szemben. Isten követelése velünk szemben sohasem sokféle, hanem mindig egy és ugyanaz. Végül is mindig a szolgáló szeretetet követeli. És ezt követeli, ha egyik vagy másik helyzetet vesszük is fel. Az ige hirdetője a szolgáló szeretetben hozza elő az emberek üdvösségére való evangéliumot. A fejedelem szolgáló szeretettel ítélkezzék, védje az országot a betolakodókkal szemben, büntesse a gonosztevőket. Ez a cselekedet a maga szigorúságában

úgy tűnik, mint a szeretetnek egyenes ellentétje. És mégis Isten szerető cselekedete ez, amit a közösség javára hajt végre. Ha a fejedelem csak azért, hogy a cselekedete külső megnyilvánulásában mindjebben emlékeztessen a keresztyén szeretetre, megengedi a törvénynek és jognak lábbal való tiprását, és megengedi ismét országának kívülről betolakodók által való elnyomását, akkor megtagadja azt a feladatot, amit Isten bízott rá, megtagadja a szeretetet.

Az állam hatalmának gyakorlásánál éppenúgy, mint minden más hivatásnál, két lehetőség van: vagy a világ fejedelmének a szolgálata, vagy Isten szolgálata. Az előbbi akkor történik, ha a hatalmat önmagáért használják. Félelmetes kísértés lakozik a hatalomban, kísértés önzésre és öndicsőítésre. Ezért hangzik Luther intelme: »Annak, aki keresztyén fejedelem akar lenni, bizony le kell tennie arról a gondolatról, hogy uralkodni fog és hatalmas lesz. Mert átkozott és kárhozatos minden élet, amely a maga hasznát és a maga jólétét keresi. Átkozott minden cselekedet, ami nem szeretetben történik. Akkor történik szeretetben, amikor nem a saját maga kedvét, hasznát, dicsőségét vagy kényelmét szolgálja, hanem másnak kedvét, dicsőségét és hasznát.«

Luthernél hasztalan kutatunk kidolgozott államtan után. Amit azonban nyújtott, az sokkal több annál. Megmutatta, hogyan kell keresztyén módon megérteni az államot és annak feladatát. Ez az idő, amely annyira telve van brutális hatalmi vággyal és az állam istenítésével s ennél fogva képmutató keresztyénséggel, az államfogalomban többet kínál fel egyszerű szükségletnél, élvezet a világi hatalommal kapcsolatos isteni tanításhoz. Ehhez nem is nyerhetnénk jobb útmutatást, mint amely adatott nekünk az Újtestamentumban és annak legnagyobb tolmácsolójában: Luther Mártonban.

Fenti előadás elhangzott 1942. évi februárban, Nyköping (Svédország) városában tartott teológiai konferencián. (Svédből ford.: Kendeh György.)

Isten terve.*

Az »Egyházak Világkonvent«-jét (»World Council Churches«) 1948 augusztus 24.—szeptember 5.-ig első ülésre hívja össze Amsterdamba az »Egyházak Ökumenikus Tanácsa«. Ennek a tanácskozásnak az összefoglaló főtémájául a következő témát tűzték ki: »Az ember zűrzavara és Isten terve.«¹ A következő fejtegetések célja, hogy a konvent tárgyalási anyagának egyik alapvető fogalmát (»Isten terve«) helyezze a Szentírás megvilágításába.

---

* Elhangzott Sopronban a magyar ökumenikus bizottság tanulmányi konferenciáján, 1947 május 11-én.

¹ A tárgyalás anyagát képező kérdéseket vázlatosan összefoglalja a következő füzet: „Man's Disorder & God's Design“, szerkesztette, ill. kiadta: **John C. Bennett** (London, 1947). — A következőkben e füzetet „Man's Disorder“ címen idézem.